

КОЛОДІН Д. О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
декан факультету цивільної
та господарської юстиції
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

КОЛОДІНА А. С.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.4.12>

ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

У статті здійснено кримінально-правий аналіз жорстокого поводження з тваринами. Зауважено, що в Україні на даний час відбуваються стрімкі перетворення, що мають на меті інтеграцію нашої країни до Європейського Союзу. Водночас, враховуючи законодавчі інновації, залишається актуальним удосконалення кримінальної відповідальності, зокрема, за жорстоке поводження з тваринами.

Проаналізовано роль належного забезпечення захисту прав тварин від жорстокого поводження та підсумовано, що належний рівень захисту тварин від жорстокого поводження є важливим критерієм приналежності до цивілізованого суспільства, а будь-які дії, що мають наслідком тілесні ушкодження, каліцтво чи загибель тварин, суперечать цінностям сучасного суспільства.

Звернено увагу на те, що як у звичайних умовах, так і в умовах воєнного стану важливе місце займає захист тварин. Особливу увагу приділено захисту тварин, що були залишені напризволяще під час війни. Приділено увагу аналізу складу злочину, передбаченого ст. 299 КК України, враховуючи зміни, внесені на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив Європейського Союзу у сфері охорони тваринного та рослинного світу» та положень європейських конвенцій щодо захисту тварин.

Досліджено законодавство зарубіжних країн щодо питання регулювання захисту тварин від жорстокого поводження. Зроблено висновок, що законодавство країн ЄС є більш прогресивним в даному питанні.

У результаті дослідження зроблено висновок, що попри те, що страждає сама тварина, об'єктом злочину, склад якого передбачений в диспозиції ст. 299 КК України, є не захист життя та здоров'я вказаної тварини, а моральні засади суспільства в частині ставлення до тварин. А тому, як в зарубіжних країнах, так і в Україні категорія «жорстоке поводження» залишається відкритою для тлумачення.

Ключові слова: жорстоке поводження з тваринами, кримінально-правове регулювання, кримінальна відповідальність, удосконалення законодавства, захист тварин.

Kolodin D. O., Kolodina A. S. Cruelty to animals: criminal-legal analysis

The article examines the concept of “qualification of criminal offenses”, defines its content and offers definitions, analyzes the problematic issues of interpretation and application of the law on criminal liability in the qualification of criminal offenses, and makes suggestions for their improvement. The main essential features, the establishment of which is mandatory for the correct qualification of criminal offenses, are considered. The structural elements of the qualification of criminal offenses were analyzed in detail (the object, the basis, the composition of the criminal offense defined in the criminal law norm, the content of the qualification, the delimitation of related criminal offenses, and the separation from lawful acts) and based on this it was concluded that the qualification of criminal offenses has the purpose establishing the exact correspondence of the signs of a committed socially dangerous act to the mandatory signs of the composition of a criminal offense defined in the criminal law norm in combination with the demarcation of related criminal offenses and demarcation from acts that are not criminal offenses. The role of the qualification of criminal offenses as a specific tool for the legal assessment of a socially dangerous act committed by a person and as a mandatory element of the basis of criminal liability is substantiated. It was finalized that the qualification of criminal offenses is essential for the correct application of criminal law norms, the appointment of a fair punishment to a person who is found guilty of committing a crime following the procedure established by criminal procedural legislation, as well as ensuring criminal law regulation in compliance with the principles of legality, supremacy law, and justice.

Key words: criminal offense, qualification of criminal offenses, crime, circumstances affecting the qualification of a criminal offense, circumstances aggravating punishment, offense, general norm, special norm, collisions.

Упродовж останніх десятиліть досягненням демократичних країн є забезпечення захисту тварин від жорстокого поводження та становлення тенденцій захисту тварин від насильства та навмисного знищення. Зокрема, здійснюється популяризація гуманного ставлення до тварин та, незважаючи на це, залишаються ситуації знущань та жорстокого поводження з тваринами. З метою реального захисту прав тварин від жорстокого поводження в різних країнах світу передбачено кримінальну відповідальність за жорстоке поводження з тваринами. Україна не є винятком в цьому аспекті.

На сьогодні правову основу протидії жорстокому поводженню з тваринами складає значна кількість законодавчих та інших нормативно-правових актів, тому розглянемо питання тлумачення жорстокого поводження з тваринами детальніше.

Європейська конвенція “Про захист домашніх тварин” передбачає, що ніхто не повинен спричиняти для домашньої тварини непотрібного болю, страждання або пригнічення [1].

Згідно зі ст. 4, ч. 3 ст. 18 Закону України “Про захист тварин від жорстокого поводження” забороняється вчинення дій, що суперечать принципам захисту тварин від жорстокого поводження, а наслідком жорстокого поводження з тваринами є відповідальність, визначена законом України [5].

Головним нормативно-правовим актом, що передбачає кримінальну відповідальність за жорстоке поводження з тваринами, є Кримінальний кодекс України, зокрема, стаття 299 Кримінального кодексу України “Жорстоке поводження з тваринами”. Відповідно до цієї статті жорстоке поводження з тваринами, що належать до хребетних, у тому числі безпритульними тваринами, що вчинене умисно та призвело до каліцтва чи загибелі тварини, а також нацькування тварин одна на одну чи інших тварин, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, публічні заклики до вчинення діянь, які мають ознаки жорстокого поводження

з тваринами, а також поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій – караються арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років. Ті самі дії, вчинені у присутності малолітнього чи неповнолітнього, – караються обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені з особливою жорстокістю або у присутності малолітнього чи неповнолітнього, або щодо двох і більше тварин, або повторно, або групою осіб, або вчинені активним способом, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років [2].

Тож, як вбачається з вищевикладеного, на законодавчому рівні встановлено сувору відповідальність за жорстоке поводження з тваринами.

Однак, зважаючи на історичну ретроспективу, так було в Україні не завжди.

Низка змін до чинного національного законодавства були закріплені Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження гуманного ставлення до тварин” від 22 червня 2017 року [3] та Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив Європейського Союзу у сфері охорони тваринного та рослинного світу” від 15 липня 2021 року [4].

Відповідно до Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив Європейського Союзу у сфері охорони тваринного та рослинного світу”, жорстоке поводження – це знущання над тваринами, яке спричиняє їхні муки, завдає їм фізичного страждання, а також нанесення тілесних ушкоджень, каліцтво або дії, що призвели до загибелі тварини. Під це визначення підпадає і хуліганське чи здійснене з корисливою метою нацькування тварин одна на одну або на інших тварин, а також залишення тварин напризволяще, у тому числі порушення правил утримання тварин. Жорстоким поводженням може вважатися навіть порушення правил транспортування тварини [5].

На нашу думку, збільшення санкції не вирішує проблему, адже важливо налагодити механізм виявлення та розслідування даної категорії злочинів.

Розглянемо далі основні положення, покладені в підґрунтя цього підходу, що організують межі можливих аспектів дослідження положень закону України про кримінальну відповідальність щодо захисту тварин від жорстокого поводження.

Щодо кримінально-правового аналізу складу злочину, передбаченого ст. 299 КК України, та проблемних питань кваліфікації цього протиправного посягання: розташування злочину, передбаченого ст. 299 КК, у розділі XII Особливої частини “Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності” дозволяє визначити об’єкт протиправного посягання, а саме – моральність.

Тому, враховуючи те, що, вчиняючи кримінальне правопорушення, винна особа безпосередньо посягає не тільки на людей, але й на ті або інші різновиди, аспекти, прояви життя або здоров’я, діяльність людини, колективів, суспільства, їхню безпеку, умови існування і функціонування, тобто на охоронювані кримінальним законом конкретні сфери життєдіяльності людей, то й загальним об’єктом кримінально-правової охорони є явища реальної дійсності, а його, власне, основним безпосереднім об’єктом – конкретні сфери життєдіяльності людей. У зв’язку з цим, основним безпосереднім об’єктом жорстокого поводження з тваринами є внутрішні установки людини в частині її гуманного ставлення до тварин як складової частини моральності – родового (видового) об’єкту кримінально-правової охорони, що належить до сфери належного.

Додатковим обов’язковим об’єктом цього злочину є психічне здоров’я та морально-психічний розвиток малолітніх та неповнолітніх осіб.

Предметом злочину є тварини, що належать до будь-яких хребетних, а також матеріали із закликами до жорстокого поводження із тваринами або їх нацькування одна на одну чи на інших тварин. Суспільна небезпека цього злочину полягає в тому, що жорстокість, виявлена щодо тварин, будучи несумісною з вимогами моральності та гуманності,

стає нормою поведінки, поширюється на взаємини з людьми, відіграє негативну роль у етичному, культурному та екологічному вихованні громадян (повнолітніх та неповнолітніх осіб).

Тож, кримінальне законодавство містить обставини, що мають бути встановлені та враховані суб'єктами правозастосовної діяльності як протягом кваліфікації жорстокого поводження з тваринами, так і під час прийняття рішення щодо визначення різних за ступенем своєї суворості заходів кримінально-правового характеру за його вчинення, з метою забезпечення ефективного і своєчасного державного реагування на прояви різних можливих форм цього негативного явища.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 299 КК, була доповнена такими новими її формами:

1) публічні заклики до вчинення діянь, які мають ознаки жорстокого поводження з тваринами;

2) поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій.

Варто звернути увагу на те, жорстоке поводження з тваринами стало вважатися кримінально-караним за умови настання наслідків у вигляді каліцтва чи загибелі тварини.

Також, на даний час існують кваліфіковані різновиди цього злочину – такі, як жорстоке поводження з тваринами, вчинене з особливою жорстокістю або щодо двох і більше тварин, або повторно, або групою осіб, або вчинене активним способом, а кваліфікуючі ознаки цього злочину містять таку ознаку як насильницькі дії щодо тварини, спрямовані на задоволення статевої пристрасті та вчинення цього злочину у передбачених законом формах з метою створення зображень, творів, кіно-, відео-, аудіопродукції, або збут чи поширення зображень, творів, кіно-, відео-, аудіопродукції, що пропагують жорстоке поводження з тваринами.

Тож, об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 299 КК, полягає у вчиненні одного з таких діянь:

1) жорстоке поводження з тваринами;

2) порушення правил транспортування тварин;

3) нацьковування тварин одна на одну;

4) пропаганда вчинення діянь, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами;

5) публічні заклики до вчинення діянь, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами;

6) поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій.

При цьому, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину, який полягає у вчиненні перших з двох вказаних діянь (жорстоке поводження з тваринами та порушення правил транспортування тварин), є наслідки – тілесні ушкодження, каліцтво чи загибель тварини.

Тілесні ушкодження тварини – порушення анатомічної цілісності або фізіологічної функції органів і тканин тіла тварини, що виникає внаслідок дії одного чи декількох зовнішніх ушкоджуючих чинників.

Каліцтво тварини – тілесне ушкодження, що призвело до втрати будь-якого органу або частини тіла тварини та/або до втрати фізіологічної функції органу тварини.

Загибель тварини – це її смерть унаслідок жорстокого поводження.

Склад злочину у цих формах є матеріальним. Він визнається закінченим з моменту настання будь-якого із зазначених наслідків. Це відокремлює жорстоке поводження, передбачене ст. 299 КК України, від жорстокого поводження з тваринами, передбаченого ст. 89 КУпАП.

В інших визначених законом формах (нацьковування тварин одна на одну чи інших тварин; пропаганда або публічні заклики до вчинення діянь, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами; поширення матеріалів із закликами до жорстокого поводження із тваринами або їх нацьковування одна на одну чи на інших тварин) склад цього злочину є формальним. Він визнається закінченим з моменту вчинення будь-якого із зазначених діянь.

Суб'єкт даного злочину – загальний: фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку (ч. 2 ст. 22 КК України) [2].

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим або непрямим умислом.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину у формі нацьковуванні тварин одна на одну чи на інших тварин є хуліганський або корисливий мотив (він визначений альтернативно). В інших формах злочину хуліганський або корисливий мотив є факультативною ознакою суб'єктивної сторони злочину.

Кваліфікуючі ознаки жорстокого поводження з тваринами: ч. 2 ст. 299 КК України – вчинення злочину у присутності малолітнього або неповнолітнього.

Особливо кваліфікуючі ознаки жорстокого поводження з тваринами: вчинення злочину з особливою жорстокістю або щодо двох і більше тварин, або повторно, або групою осіб, або вчинені активним способом, або насильницькі дії щодо тварини, спрямовані на задоволення статевої пристрасті; вчинення злочину з метою створення зображень, творів, кіно-, відео-, аудіо продукції, або збут чи поширення зображень, творів, кіно-, відео-, аудіо продукції, що пропагують жорстоке поводження з тваринами.

У зв'язку з цим, кваліфікація жорстокого поводження з тваринами за ознакою особливої жорстокості зумовлює належне мотивування у матеріалах кримінального провадження, а саме мотивування висновку про те, чому встановлені досудовим розслідування або судом дії належать або навпаки не належать до дій, вчинених з особливою жорстокістю.

Доцільно акцентувати увагу на дослідженнях сучасних науковців щодо кримінально-правового аналізу жорстокого поводження з тваринами.

Зокрема, Д.М. Майстро зауважує, що у Законі України “Про захист тварин від жорстокого поводження” надане визначення жорстокого поводження з тваринами, однак окрім кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами, може наступати і адміністративна відповідальність (ст. 89 “Жорстоке поводження з тваринами” Кодексу України про адміністративні правопорушення. При цьому, відмінністю між кримінальною та адміністративною відповідальністю є ступінь заподіяння шкоди тварині. До прикладу, якщо тварина внаслідок жорстокого поводження з нею залишилась фізично неушкодженою, тобто живою, а органи та частини її тіла чи їхні функції не постраждали – наступає адміністративна відповідальність. Однак, якщо ж тварина втратила частину тіла або орган або їхні функції або ж загинула – наступає кримінальна відповідальність [6, С. 193].

На думку Уварової Н.В. позитивний ефект щодо регулювання жорстокого поводження з тваринами може бути досягнуто лише уніфікованим підходом до розуміння і застосування Закону, а тому існує необхідність прийняття відповідного підзаконного нормативно-правового акту, в якому би закріплювались єдині механізми протидії жорстокому поводженню з тваринами з урахуванням міжнародних норм та вітчизняного законодавства [7, С. 139].

К. О. Черевко зауважив особливості міжнародного регулювання жорстокого поводження з тваринами. Зауважено, що у більшості країн світу діє розгалужене законодавство щодо захисту тварин від жорстокого поводження. Численними є правила, як слід поводитися з домашніми, сільськогосподарськими, цирковими, експериментальними тваринами тощо. За порушення законів загрожує серйозне покарання, види та суворість якого варіюють від штрафів до позбавлення волі на певний строк [8, С. 37].

Варто погодитися з О.І. Ющик [9, С. 48], що чинна редакція статті КК України все ще потребує нововведень або роз'яснень законодавцем підвалин, які покладені в її основу. Також, автор справедливо акцентує увагу на тому, що дещо позбавлений слушності виділений предмет кримінального правопорушення. Так, охорона тварин забезпечена на всіх рівнях, включно за об'єктами захисного впливу, однак законодавець висвітлив формулювання диспозиції у світлі відшарування тварин, зазначивши тільки ознаку чи підтип (хребетні) тварин.

А.М. Ященко звернув увагу на різні підходи в оцінці об'єктивних та суб'єктивних ознак основного та особливо кваліфікованих різновидів жорстокого поводження з тваринами свідчить й аналіз практики застосування злочину, передбаченого ст. 299 КК України.

Зокрема, автор вважає, що однією з особливо кваліфікуючих ознак жорстокого поводження з тваринами є активний спосіб вчинення посягання. Активний спосіб жорстокого поводження з тваринами, означає вчинення щодо них активних дій – завдання ударів або застосування іншого будь-якого насильства та своїм характером прояви жорстокості відносно тварин поділяються на дві групи:

1) активна жорстокість – це умисні дії, що полягають у намірі завдати тварині шкоду, яка викликає біль і страждання:

2) пасивна жорстокість (або бездіяльність) шкода, що завдається шляхом навмисного нехтування своїми обов'язками по догляду за тваринами і викликає тривалі страждання тварини.

Зокрема, ознаками пасивної жорстокості можуть бути: носіння тугих нашийників, що спричиняють тварині незручності, з часом викликають біль і спричиняють фізичні ушкодження; довгі кігті; хронічні інфекції ротової порожнини, очей; необроблені і відкриті рани, сліди від переломів кісток тощо [10, С. 48].

Таким чином, під кримінально-карним жорстоким поводженням з тваринами слід розуміти знущання над тваринами, що спричинило їх мучення, завдало їм фізичного болю або страждань шляхом пасивної (залишення напризволяще без їжі та води) або активної поведінки винного (нанесення ударів та заподіяння ушкоджень і т. ін.), в результаті якого заподіюються тілесні ушкодження, каліцтво чи загибель тварини, а також інші визначенні законом форми протиправного поводження з тваринами. Більше того, вважаємо за необхідне розрізняти жорстоке поводження з тваринами, особливо жорстоке поводження з тваринами та жорстоке поводження з тваринами, вчинене шляхом пасивної або активної поведінки винної особи. Виокремлення різновидів жорстокого поводження з тваринами сприяє формуванню єдиної правозастосовчої практики застосування у ст. 299 КК України та індивідуалізації кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Європейська конвенція про захист домашніх тварин: Конвенція від 13 листопада 1987 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a15#Text
2. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14>
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження гуманного ставлення до тварин: закон України від 22 червня 2017 № 2120-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-19#Text>
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив Європейського Союзу у сфері охорони тваринного та рослинного світу: Закон України від 15 липня 2021 № 1684-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1684-20>
5. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21 лютого 2006 р. № 3447-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text>
6. Майстро Д.М. Кримінально-правовий аналіз складу злочину “жорстоке поводження з тваринами (ст. 299 Кримінального кодексу України). *Юридичний вісник*. Вип. 3 (64). 2022. С. 192-198. <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/57811/1/%D0%9C%D0%B0%D0%B9%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%204.pdf>
7. Уварова Н.В. До проблеми кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Вип. 4. 2018. С. 138-140. <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3241/1/15.pdf>
8. Черевко К.О. Зарубіжний досвід інституту захисту тварин від жорстокого поводження (порівняльний кримінально-правовий аналіз). *Вісник Кримінологічної асоціації України*. Вип. 2 (27). 2022. С. 37-47. <https://dspace.univd.edu.ua/items/d74a25f8-5801-4909-b5e4-e7bb3fee8011>

9. Ющик О.І. Жорстоке поводження з тваринами: кримінально-правовий аспект. Приватне та публічне право. Вип. 2. 2022. С. 46-51. <https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5101/1/%D0%96%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%B5%20%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B7%20%D1%82%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D0%B8.pdf>

10. Яценко А. М. Жорстоке поводження з тваринами (ст. 299 КК України): склад злочину та заходи кримінально-правового реагування. *Вісник кримінологічної асоціації України*. Вип. 2 (27). 2022. С. 48-59. <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/66776242-fcfa-4497-bdc1-cbd0ee120887/content>

